

Nafnfræði

Nöfn á nýrri öld. 20 greinar í tilefni 20 ára afmælis Nafnfræðifélagsins. Ritstjórar: Emily Lethbridge og Rósa Þorsteinsdóttir. Hönnun, umbrot og teikningar: Blær Guðmundsdóttir. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. 2023. (293 bls.) ISBN 978-9979-654-70-4.

Í þessari bók er að finna fjölmargar sjálfstæðar greinar þar sem tekin eru fyrir atriði er snerta nöfn í ýmsu samhengi. Bókin skiptist í fimm þemaskipta kafla og í hverjum þeirra eru þrjár til fimm greinar: I. *Nöfn á fornum tíma og í heimildum*; II. *Nöfn, söfnun, skráning og stjórnsýsla*; III. *Samspil nafna og landslags*; IV. *Fiskar, fuglar og önnur dýr*; V. *Nöfn og þjóðmenning*.

Greinarnar eru samtals 20 og eiga það flestar sameiginlegt að byggjast á fyrirlestrum á vegum Nafnfræðifélagsins síðastliðin rúm 20 ár. Umfjöllunarefnin eru af ýmsum toga eins og kaflaheitin gefa til kynna. Nokkur dæmi má nefna um efnistöð: Helgi Þorláksson ritar um klofaörnefni og hlutverk „klofasteina“ á mörkum jarða; Jón Axel Harðarson fjallar um fjölþættan uppruna mannanafna sem enda á *-arr*; Þóra Björk Hjartardóttir gerir grein fyrir hlutverki Örnefnanefndar þegar nýjum býlum eru gefin nöfn; Hrefna Sigríður Bjartmarsdóttir skrifar um sérkennileg örnefni í landi Brautarholts á Kjalarnesi og Aðalsteinn Hákonarson ræðir uppruna og skýringar á örnefnum sem byrja á *Grens-/Græns-*. Flestar greinarnar eru afar fróðlegar og skemmtilegar aflestrar og ættu að falla lesendum Orðs og tungu vel í geð. Hönnun bókarinnar er einkar vel heppnuð en hún er í fallegu umbroti sem gerir hana afar læsilega og er auk þess prýdd mörgum teikningum og myndum. Einnig er að finna í bókinni heimildaskrá og atriðisorðaskrá sem eykur gagnsemi hennar og auðveldar notkun.

Rúnafræði

Rúnir á Íslandi. Þórgunnur Snædal. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. 2023. (320 bls.) ISBN 978-9979-654-69-8.

Þessi bók fjallar um rúnir og notkun rúnaleturs á Íslandi frá upphafi Íslandsbyggðar fram til loka 19. aldar. Einnig er gerð grein fyrir sögu rúna og þróun þeirra frá því þær fyrst koma fram. Umfjölluninni er skipt upp í nokkra ónúmeraða kafla sem sýna vel uppbyggingu bókarinnar og efnistöð: *Upphaf rúnanna, elstu ristur, þróun rúnanna í Skandinavíu; Upphaf og þróun íslenska rúnaletursins; Rúnir í eldri handritum; Letra- og dulrúnasöfn frá 16. og 17. öld; Norrænu rúnakvæðin; Rúnir í yngri handritum; Rúnir á gripum; Rúnir á legsteinum og aðrar ristur í stein.* Að lokum er svo skrá yfir rúnaristur á Íslandi og auk þess skrá yfir nöfn í rúnaristum, skrá yfir orð í rúnaristum og handritaskrá.

Í bókinni er safnað saman flestu því sem vitað er um notkun rúnaleturs á Íslandi. Yfirleitt þegar fjallað er um ritmenningu Íslendinga fer lítið fyrir þætti rúna. Það er þó ljóst að þær hafa gegnt mikilvægu hlutverki í ritunarsögunni, sérstaklega þegar um er að ræða áletranir á gripum og hefur það komið skýrar í ljós við nýlegar fornleifarannsóknir. Þórgunnur Snædal hefur starfað sem rúnafræðingur í áratugi og er fagnaðarefni að hægt sé að nálgast á handhægan hátt á einum stað helstu niðurstöður rannsókna hennar og annarra á íslenskum rúnum. Það er greinilegt á því efni sem safnað hefur verið saman að rúnahefðin á Íslandi hefur verið sterk og lifað lengi þótt ekki hafi mjög mikið varðveist af eiginlegum rúnaristum eins og sums staðar annars staðar á Norðurlöndum. Íslenskar rúnaristur eru þó alls 106 samkvæmt skránni í bókinni, sumar þeirra mjög merkilegar þótt margar séu illa varðveittar og torlæsar.

Fyrir lesendur tímaritsins er afar fróðlegt að sjá umfjöllun um þau orð sem eru varðveitt á rúnaristum en einnig hvernig rúnir eru notaðar í handritum á fyrri og síðari öldum og hlutverk þeirra í íslenskum textum. Með þessari umfjöllun um notkun á rúnum er varpað skýrara ljósi á sögu íslenskrar tungu og ritun hennar. Elsta handrit sem hefur að geyma íslenskan texta er frá 12. öld þótt væntanlega hafi ritun hafist eitthvað fyrr. Það er því athyglisvert að frá miðbiki 11. aldar er varðveitt rúnaáletrun á snældusnúði sem fannst við uppgröft á Alþingisreitnum í Reykjavík á þessari öld þar sem stendur meðal annars **uilburk amik** eða *Vilborg á mig*. Ef aldursgreiningin er rétt

eru þessi orð eldri en elstu handritatextar. Nokkrir fleiri gripir með rúnum hafa fundist frá svipuðum tíma og því ljóst að elstu beinu heimildir um ritaða íslensku eru rúnaristur.